

РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЕЛЕКТРОННОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

**ТИХОНОВА Дар'я Сергіївна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри
правоохоронної діяльності та поліціїстикі, Харківський національний університет
внутрішніх справ**

**УДК 342.9
DOI 10.32782/EP.2023.3.3**

Стаття присвячена з'ясуванню реалізації в умовах воєнного стану електронного адміністративного судочинства. Автор встановлює вплив військового стану на адміністративне судочинство в сьогоденні, його поточний процес трансформації розуміння електронного судочинства та можливостей її реалізації державою. З'ясовуються рамки реалізації електронного адміністративного судочинства. Окреслюються межі правового регулювання реалізації електронного адміністративного судочинства, які вироблені в Україні. Доведено, що електронне адміністративне судочинство є важливим інструментом, який дозволяє забезпечити право на судову захист у будь-яких умовах, включаючи воєнний стан.

Розкрито особливості електронної діяльності адміністративних судів в умовах воєнного стану, свідчить, що здійснення адміністративного судочинства дозволяє подавати учасникам судового процесу до суду документи в електронному вигляді, а також надсилати таким учасникам процесуальні документи в електронному вигляді, паралельно з документами в паперовому вигляді відповідно до процесуального законодавства, брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції. Наведена судова практика, застосування електронного адміністративного судочинства в період воєнного стану показала, що суди часто не володіють актуальною нормативно-правовою базою, посилаються на нормативні акти, що втратили чинність. У висновках до статті узагальнюються результати дослідження.

Ключові слова: електронне адміністративне правосуддя, воєнний стан доступ до правосуддя, електронний документообіг, судові засідання.

Постановка питання

Електронне адміністративне судочинство є важливим інструментом забезпечення права на судовий захист у будь-яких умовах, у тому числі й у воєнному стані. У разі введення воєнного стану, реалізація судових процесів може стати надзвичайно складною. Електронне адміністративне судочинство дозволяє уникнути більшості труднощів, пов'язаних з обмеженнями на рух і доступ до судових установ у разі введення воєнного стану. Завдяки цифровим технологіям, судові засідання можуть відбуватися в режимі відеоконференції, що дозволяє сторонам брати участь у судовому процесі, незважаючи на те, що вони можуть знаходитися в різних місцях.

Крім того, електронне адміністративне судочинство забезпечує швидкість та ефективність судових процесів, що є особливо важливим у часі воєнного стану, коли кожна хвилина може мати вирішальне значення. Без необхідності транспортувати документи та людей час, витрачений на розгляд справ може бути значно скорочений, що дозволить забезпечити швидку та справедливую правосудну владу.

Аналіз наукової літератури та не вирішені раніше питання

По сьогодні реалізація в умовах воєнного стану електронного адміністративного

судочинства ще не було предметом комплексного дослідження, хоча окремі аспекти досліджувались багатьма українськими вченими, серед яких: Б.А. Заплотинський, В.І. Ключевський, Л.Р. Сердюк, Т.А. Стоянова, Г.В. Татаренко та інші науковці. Наукові напрацювання цих та інших учених становитимуть теоретичний фундамент для формування актуального та комплексного концептуального бачення електронного адміністративного судочинства в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження

При дослідженні електронного адміністративного судочинства в умовах воєнного стану першочерговим слід відзначити понятійний апарат. Розглядаючи юридичну літературу з цієї теми пояснення, що таке електронне судочинство, широко використовують підхід, що базується на простому перерахуванні складових його елементів. З цього можна зробити висновок, що говорити про електронне судочинство як про деяку єдину і цілісну систему на сьогодні не доводиться. Нині відбувається становлення термінологічного і понятійного апарату аналізованого правового явища, що знаходить свій відбиток у чинному, передусім процесуальному, законодавстві.

На сьогодні у вітчизняній літературі закріпилося визначення електронного судочинства як способу здійснення судочинства, заснованого на використанні інформаційних технологій у процесі процесуальних дій.

Електронне судочинство – явище нове та складне у змістовному плані. Тому далі доцільно навести більш глибокий аналіз цього поняття. У широкому значенні під електронним судочинством можна розуміти сукупність різних автоматизованих інформаційних систем - сервісів, що надають засоби для публікації судових актів, ведення електронної справи та доступу сторін до матеріалів електронної справи. Вищезгадані засоби дозволяють вивести на зовсім інший якісний рівень взаємодію суду, учасників процесу та інших зацікавлених осіб. У той самий час ці послуги носять прикладний, допоміжний

характер, не змінюючи способів ведення судового процесу.

У вузькому сенсі електронне судочинство – це можливість суду та інших учасників судового процесу здійснювати передбачені нормативними правовими актами дії, що безпосередньо впливають на початок та перебіг судового процесу (наприклад, такі дії, як подання до суду документів в електронній формі або участь у судовому засіданні через систему) відеоконференцзв'язку).

Досвід зарубіжних країн показує, що інформатизація судів призводить в кінцевому підсумку до впровадження елементів електронного судочинства в правозастосовну практику держави. Інформаційні технології не лише допомагатимуть оптимізації та покращенню сучасних систем та процесу; ймовірно, згодом вони самі стануть каталізатором для радикальних змін. Інформаційні технології в найближчому майбутньому стануть основою судової системи і з цієї причини вже зараз заслуговують на особливу увагу на найвищому рівні.

Слід зауважити, що тлумачення поняття електронного судочинства у двох сенсах (вузькому та широкому) притаманне не лише вітчизняній юридичній науці. Саме такий висновок можна зробити з аналізу ухвал електронного судочинства, що наводяться в зарубіжній літературі. Так, у рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2009)1 державам - учасницям Ради Європи з електронної демократії, прийнятих Комітетом міністрів 18 лютого 2009 року на 1049 зборах заступників міністрів, відзначено, що під електронним судочинством розуміється використання інформаційно-комунікаційних технологій у реалізації правосуддя всіма зацікавленими сторонами в юридичній сфері з метою підвищення ефективності державних служб, зокрема, для приватних осіб та підприємств. Воно включає в себе електронне спілкування та обмін даними, а також доступ до інформації судового характеру [1]. Це визначення за змістом схоже на вітчизняне розуміння електронного судочинства в широкому сенсі.

У нашій країні система електронного судочинства, хоча й зі значними затримками та проблемами, але запрацювала у вигляді

підсистеми «Електронний суд», яка дозволяє подавати учасникам судового процесу до суду документи в електронному вигляді, а також надсилати таким учасникам процесуальні документи в електронному вигляді, паралельно з документами у паперовому вигляді відповідно до процесуального законодавства. Ще під час дії обмежувальних адміністративних заходів, пов'язаних із подоланням наслідків коронавірусної пандемії було запроваджено здійснення правосуддя в режимі відеоконференції.

«Водночас, статистика одного з судів адміністративної юрисдикції м. Києва за січень 2022 року свідчить, що лише 3 % позовних заяв подавалися через «Електронний суд», решта надходить поштою або напямуч подаються в канцелярію суду. При цьому, тільки одна позовна заява органу державної влади подана через «Електронний суд», хоча такі позови державних органів складають більше третини від загальної кількості» [2].

Така ситуація спостерігається насамперед через те, що цей спосіб комунікації з судом не вважається зручним і надійним, багато осіб не мають необхідного обсягу знань та навичок для використання цього електронного механізму судового документообігу.

Разом з тим, запровадження дистанційної роботи судів в умовах воєнного стану на сьогодні вимагає більш широкого використання електронного документообігу та доступу до судових справ в електронній формі, що вже передбачалось останніми роками при розробці модулів ЄСІТС, однак так і не було реалізовано з різних причин.

Серед позитивної судової практики застосування модулів ЄСІТС можна навести наступні приклади. Так, «Кам`янка-Бузький районний суд Львівської області, розглянувши у відкритому судовому засіданні в ході розгляду адміністративної справи за позовом ОСОБА_1 до Державної служби України з безпеки на транспорті про скасування постанови, клопотання представника відповідача Державної служби України з безпеки на транспорті Фіялкович Тетяни Діани Іванівни про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, встановив, що позивач ОСОБА_1 звернувся до Кам`янка-

Бузького районного суду Львівської області з позовом до Державної служби України з безпеки на транспорті у якому просить суд постанову Державної служби України з безпеки на транспорті по справі про адміністративне правопорушення у сфері безпеки на автомобільному транспорті, зафіксоване в автоматичному режимі стосовно особи, яка має реєстрацію місця проживання/перебування (місцезнаходження юридичної особи) на території України від 21.09.2022 серія АА № 00001186, скасувати та закрити провадження у справі про адміністративне правопорушення за ч. 2 ст.132-1 КУпАП відносно ОСОБА_1. Ухвалою Кам`янка-Бузького районного суду Львівської області від 06.10.2022 у справі відкрито провадження.

14.10.2022 від представника Державної служби України з безпеки на транспорті Фіялкович Тетяни Діани Іванівни надійшло до суду клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів» [3].

Задовольняючи клопотання представника Державної служби України з безпеки на транспорті, суд посилався на ч.ч. 1, 2, 5,6 ст. 195 КАС України, згідно з якими учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості.

При цьому учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п`ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи. Ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв`язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву.

Суд постановив проведення судового засідання здійснювати в дистанційному режимі відеоконференції з представником відповідача Державної служби України з безпеки на транспорті ОСОБА_2 шляхом з`єднання через програму «Easycon» [3].

В іншій аналогічній Ухвалі від 25.10.2022 про проведення судового засідання в режимі відеоконференції Яворівський районний суд Львівської області вказує, що такий спосіб участі в судовому засіданні має винятковий характер, у зв'язку з чим повинні насамперед існувати обставини, які ускладнюють або унеможливають участь учасника справи в судовому засіданні. Тобто у цьому випадку суд вимагає від заявника обґрунтування проведення судового засідання в режимі відеоконференції [4].

При цьому суд також посилається на п. 2 розділу I «Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесі за участі сторін поза межами приміщення суду», затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 08.04.2020 №169, згідно з яким учасники судового процесу беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі в порядку, встановленому процесуальним законодавством, незважаючи на те, що наказ Державної судової адміністрації України від 08.04.2020 №169 втратив законну силу за півроку до ухвалення вказаної Ухвали (Наказ Державної судової адміністрації України від 08.04.2020 №169 втратив чинність на підставі Наказу Державної судової адміністрації № 196 від 23.04.2020).

В іншій аналогічній Ухвалі 03 листопада 2022 року Шевченківський районний суд м. Чернівці посилається вже на Наказ Державної судової адміністрації № 196 від 23.04.2020, яким затверджено Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесі за участі сторін поза межами приміщення суду.

Суд вказує, що в пунктах 1-4 розділу III цього Порядку визначено, що для участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції учасник справи повинен попередньо зареєструватись з використанням власного електронного підпису в Системі відеоконференцзв'язку (комплекс технічних засобів та програмного забезпе-

чення (за посиланням на офіційному веб-порталі судової влади України vkz.court.gov.ua) або інші доступні суду та учасникам судового процесу засоби, що забезпечують проведення судових засідань у режимі відеоконференцзв'язку та відповідають вимогам законодавства) та перевірити наявність у нього власні технічні засоби на відповідність технічним вимогам, визначеним для роботи з обраною для проведення відеоконференції Системою.

За змістом п. 7 розділу III зазначеного Порядку, головуючий суддя ухвалює рішення про можливість проведення засідання в режимі відеоконференції за умови наявності в суді відповідної технічної можливості (наявність обладнання та можливість його використання у визначений день і час).

Відповідно до вищезазначеного Порядку передбачено проведення судових засідань поза межами приміщення суду за допомогою судової системи за посиланням на офіційному веб порталі «Судова влада України» vkz.court.gov.ua. Цією системою є «EasyCon». Крім того, вказана система забезпечує ідентифікацію особи за допомогою ЕЦП, що передбачено п. 1 розділу III Порядку.

Враховуючи викладене та зважаючи на технічну можливість проведення судового засідання у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, а також з урахуванням того, що представник позивача здійснює свою діяльність у м. Києві, тобто на значній відстані від Шевченківського районного суду м. Чернівці, з метою забезпечення оперативності судового розгляду, суд вирішив, що клопотання необхідно задовольнити [4].

Незважаючи на таку детальну аргументацію, і в цій Ухвалі була допущена помилка, адже Наказ Державної судової адміністрації № 196 від 23.04.2020, на положення якого посилається суд, втратив чинність на підставі Наказу Державної судової адміністрації № 362 від 26.10.2021, тобто за тиждень до наведеної вище Ухвали. Натомість, положення чинного на той час Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого Рі-

шенням ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15-21, судом враховані не були.

Отже, як показав проведений аналіз судової практики, застосовуючи електронне адміністративне судочинство в період воєнного стану, суди часто не володіють актуальною нормативно-правовою базою, посилаються на нормативні акти, що втратили чинність.

Слід відзначити, що Рада суддів України надала рекомендації щодо діяльності судів в умовах воєнного стану, зокрема можливості функціонування судів дистанційно, якщо існує загроза життю і здоров'ю суддям, працівникам суду та учасникам процесу. У випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативного ухвалювати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ. Інформувати про такі рішення оперативні штаби, Верховний Суд, Раду суддів України, ДСА України [5]. Також надано рекомендації щодо прийняття кадрових рішень у випадках участі працівників суду та суддів у структурах територіальної оборони чи проходження служби в Збройних силах України. Можливе відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та можливість розгляду справ у режимі відеоконференції. Якщо по розгляду справи спливають певні процесуальні строки, то рекомендовано їх продовжувати принаймні до завершення воєнного стану.

Загалом, аналіз особливостей електронного адміністративного судочинства в період воєнного стану дозволяє зробити висновок, що наразі в нашій країні система електронного судочинства, хоча й зі значними затримками та проблемами, але запрацювала у вигляді підсистеми «Електронний суд».

Водночас, незважаючи на величезну актуальність системи «Електронний суд» в умовах воєнного стану, громадяни та органи влади не застосовують її на належному рівні, оскільки цей спосіб комунікації з судом не вважається зручним і надійним, багато осіб не мають необхідного обсягу знань та навичок для використання цього електронного

механізму судового документообігу. Як показав проведений аналіз судової практики, застосовуючи електронне адміністративне судочинство в період воєнного стану, суди часто не володіють актуальною нормативно-правовою базою, посилаються на нормативні акти, що втратили чинність.

Для вдосконалення чинного законодавства в цій сфері пропонуємо передбачити у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» можливість запровадження судами у період воєнного або надзвичайного стану особливого режиму роботи суду, де б регламентувались особливості дистанційної форми роботи, який передбачав би участь у судовому засіданні суддів та/або секретаря судового засідання дистанційно у режимі відеоконференції, участь суддів дистанційно в судовому розгляді в порядку письмового провадження, особливості підписання судових рішень та процесуальних документів, у тому числі кваліфікованим електронним підписом без складання або з відстроченням складання їх паперового оригіналу. Адже без термінового широкого переходу судами на дистанційну та електронну форму судочинства складно реально забезпечити право на справедливий суд в умовах воєнного стану.

Висновок

Наведене вище дозволяє зрозуміти, що реалізація електронного адміністративного судочинства в умовах воєнного стану наразі хоча й зі значними затримками та проблемами, але запрацювала у вигляді підсистеми «Електронний суд». Вказана система дозволяє подавати учасникам судового процесу до суду документи в електронному вигляді, а також надсилати таким учасникам процесуальні документи в електронному вигляді, паралельно з документами у паперовому вигляді відповідно до процесуального законодавства, брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції. При цьому участь судді дистанційно у судовому засіданні здійснюється у виняткових випадках, коли існують реальні та неподоланні перешкоди доступу до робочого місця. Водночас, незважаючи на величезну актуальність системи «Електронний суд» в умовах воєнного стану,

громадяни та органи влади не застосовують її на належному рівні, оскільки цей спосіб комунікації з судом не вважається зручним і надійним, багато осіб не мають необхідного обсягу знань та навичок для використання цього електронного механізму судового документообігу. Як показав проведений аналіз судової практики, застосовуючи електронне адміністративне судочинство в період воєнного стану, суди часто не володіють актуальною нормативно-правовою базою, посилаються на нормативні акти, що втратили чинність.

Література

1. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) URL: https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf (дата звернення: 10.01.2023)
2. Чому в Україні «Електронний суд» ніяк не стане реальністю URL: https://zib.com.ua/ua/151108-chomu_v_ukraini_elektronniy_sud_niyak_ne_stane_realnistyu_po.html (дата звернення: 10.01.2023)
3. Ухвала Кам`янка-Бузького районного суду Львівської області від 25.10.2022 по справі № 446/1551/22 про проведення судового засідання у режимі відеоконференції URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2023)
4. Ухвала Яворівського районного суду Львівської області від 27.09.2022 по справі № 944/4245/22 про проведення судового засідання у режимі відеоконференції URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2023)
5. Ухвала Шевченківського районного суду м. Чернівці від 03 листопада 2022 року по справі № 727/8268/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2023)

SUMMARY

The article is devoted to finding out the implementation of electronic administrative proceedings in the conditions of martial law. The author establishes the influence of martial law on administrative justice in the present, its current process of transformation of the understanding of electronic justice and the possibilities of its implementation by the state. The scope of implementation of electronic administrative proceedings is clarified. The boundaries of legal regulation of the implementation of electronic administrative proceedings, which have been developed in Ukraine, are outlined. It has been proven that electronic administrative proceedings are an important tool that allows ensuring the right to judicial protection in any conditions, including martial law.

The peculiarities of the electronic activity of administrative courts in martial law conditions are revealed, it shows that the implementation of administrative proceedings allows the participants of the legal process to submit documents to the court in electronic form, as well as to send procedural documents to such participants in electronic form, in parallel with documents in paper form in accordance with the procedural legislation, to participate in court sessions via video conference. The judicial practice cited, the use of electronic administrative proceedings during the martial law period, showed that the courts often do not have an up-to-date legal framework and refer to normative acts that have lost their validity. The conclusions of the article summarize the results of the study.

Keywords: electronic administrative justice, martial law, access to justice, electronic document circulation, court sessions.